

Anita Rapan Papeša

Fibule seobe naroda s vinkovačkog područja

UDK: 904 : 739.8 (497.5 Vinkovci) "653"

Prethodno priopćenje

Prihvaćeno: 23. 5. 2012.

Anita Rapan Papeša

Gradski muzej Vinkovci

HR, 32 100 Vinkovci

Trg bana Josipa Šokčevića 16

anita@muzejvk.hr

| 7

U radu se obrađuju četiri fibule iz vremena seobe naroda otkrivene 2011. godine. Tipološko-stilskom analizom i usporedbom potvrdit će se njihov ranosrednjovjekovni karakter. Ujedno će se predstaviti i stariji, objavljeni i poznati nalazi fibula iz razdoblja seobe naroda, u svrhu dobivanja cjelovitije slike vinkovačkog područja u 5. i 6. stoljeću.

Ključne riječi: fibule, Gepidi, vinkovačko područje, seoba naroda

U radu se obrađuju četiri novootkrivene fibule, od kojih su tri godine 2011. dospjele u Gradski muzej Vinkovci kao poklon,¹ a četvrta se nalazi u privatnom vlasništvu. U svim slučajevima radi se o slučajnim površinskim nalazima na lokacijama na kojima se pretežno nalazi rimski materijal. Kako spomenuti lokaliteti² nisu stručno istraživani, pretpostavlja se da se radi o lokacijama rimskih vila rustika ili manjih putnih postaja.

Katalog

1. Lijevana brončana lučna fibula, sačuvana u cijelosti, nedostaje igla. Na polukružnoj, donekle trokutastoj glavi očuvana su dva ukrasna dugmeta, treće nedostaje. Luk je kratak i lagano izdignut. Noga je duguljasta, romboidna, s profilacijom u obliku pupoljka na kraju. Fibula je glatka i bez ukrasa. Na poleđini je očuvan nosač osovine i osovinu spiralnog mehanizma za kopčanje. Očuvan je i nosač igle. Dužina fibule je 69,95 mm, a najveća širina 25,72 mm. Istočnogermanska fibula, 5.-6. stoljeće. Okolica Nuštra. (T. 1.3.)
2. Glava i dio luka lijevane srebrne lučne fibule, s djelomično očuvanom pozlatom. Na polukružnoj glavi u cijelosti je sačuvano samo jedno dugme, dok je središnje oštećeno malo iznad baze. Sačuvan je samo početak (kratkog) luka s rebrom po sredini. Glava je u tehnici rovašenja ukrašena dvjema nasuprotno postavljenim spiralnim viticama i trokutom između njih. Na ravnoj i glatkoj poleđini sačuvan je dio nosača spiralnog mehanizma za kopčanje. Očuvana dužina fibule je 29,05 mm, a najveća očuvana širina 24,57 mm. Gepidska, kraj 5. i početak 6. stoljeća. Okolica Mrzovića. (T. 1.1.)
3. Glava i dio luka lijevane srebrne lučne fibule. Na polukružnoj glavi pet je ukrasnih dugmeta. Sačuvan je samo početak (kratkog) luka s rebrom po sredini. Rebro je ukrašeno nasuprotno postavljenim trokutima izvedenih u tehnici *niello*. Glava je ukrašena rovašenim polukrugovima, a kod početka luka nalazi se ćelija za (izgubljeni) almandin. Na ravnoj i glatkoj poleđini očuvani su nosač osovine, dio osovine, tri navoja i dio tetive. Očuvana

dužina fibule je 28,92 mm, a najveća širina 36,71 mm. Gepidska, 6. stoljeće. Okolica Tordinaca. (T. 1.2.)

4. Noga lijevane lučne fibule od legure bronce i srebra. Ravna noga završava zaobljenim oblikom sa shematiziranim prikazom lica. Slijedi obostrano polukružno proširenje u obliku lire, a na pločici noge dva su para simetrično postavljenih ptičjih protoma. Ukrašen je izveden pravolinijski. Pripada tipu *Werner I-C*. Očuvana dužina fibule je 65,80 mm, a najveća širina 34,62 mm. Slavenska, 6.-7. stoljeće. Okolica Ostrova. (T. 1.4.)

Najjednostavnija je fibula pod rednim brojem 1. Riječ je o neukrašenoj brončanoj fibuli s romboidnom nogom (sl. 1.1, sl. 2.1), kakvu su nosili Istočni Germani; u našem slučaju to mogu biti Istočni Goti ili Gepidi.³ Ovakve fibule pripadaju, uvjetno rečeno, prijelaznom obliku između lučnih fibula od iskucanog lima i lijevanih lučnih fibula ukrašenih tehnikom rovašenja. Gotovo istovjetna fibula⁴ čuva se u Arheološkome muzeju u Zagrebu, a potječe iz Siska. Datirana je u 5.-6. stoljeće, kao i par fibula iz groba 359 na lokalitetu Straubing – Bajuwarenstrasse.⁵ Donekle joj je slična i srebrna fibula iz Novih Banovaca,⁶ pripisana ostavštini Istočnih Gota i datirana u 5. stoljeće, kao i fibule iz Zemuna – lokalitet Kapela,⁷ Siska,⁸ Svetozareva⁹ i Pristave nad Stičnom,¹⁰ ali i fibula iz Magyartésa, datirana od 530. do 568. g.¹¹ Ova bi se fibula možda mogla povezati s vremenom bitke između Gepida i Istočnih Gota na putu u Italiju u močvarama Vuke godine 489., te se datirati na prijelaz između 5. i 6. stoljeća.

Ulomak pozlaćene srebrne fibule (nos. kat. no. 2) ukrašene rovašenjem (sl. 1.2, sl. 2.2) ima daleko više paralela. Pozlaćene fibule ukrašene spiralama u tehnici rovašenja sa tri ili pet dugmeta čest su nalaz u prostoru od Krima, preko Dnjepra i Podunavlja do Italije. Nositelji ove fibule također su mogli biti Istočni Goti, ali vjerojatnije je da su to bili Gepidi, jer ovaj tip fibula spada u specifičnu gepidsku ostavštinu.¹² Djelomično joj slični fibula iz Novih Banovaca,¹³ dat-

1 Dvije su dar S. Gaunta (kat. nos. 2, 4), a jedna D. Jovanića (kat. nos. 1). Četvrta (kat. nos. 3) je u vlasništvu M. Adžage.

2 Riječ je o lokacijama koje su tijekom 2010. i 2011. godine razminirane. Budući da su se nalazile na prvoj crti bojišnice za vrijeme Domovinskog rata, do sada nismo imali nikakve podatke o njima. Kako bismo spriječili devastaciju lokaliteta do trenutka kad ih bude moguće preventivno zaštititi ili registrirati, u tekstu neće biti detaljno navedeno mjesto nalaza, koje je poznato djelatnicima Gradskog muzeja Vinkovci.

3 Budući da su razlike u gotskom i gepidskom materijalu minorne često se za slučajne nalaze koriste poznati povijesni izvori. (Usp. Brunšmid 1905, str. 210.)

4 Brunšmid 1905, str. 213, 216, sl. 9; Simoni 1989, str. 112 (25), str. 121 (25), T. 3/6.

5 GHA 1987, str. 616, T. 95.

6 Mrkobrad, 1980, str. 32.

7 Seoba 1962, str. 105; Mrkobrad 1980, str. 32, T. IX/5.

8 Mrkobrad 1980, str. 33.

9 Mrkobrad 1980, str. 33, T. IX/15.

10 ORDS, 2001, kat. no. 75.

11 Csallany 1961, str. 41, T. CIX/11.

12 Csallany 1960, str. 267, tip i).

13 Brunšmid 1895, str. 178, sl. 146/p; Brunšmid 1905, str. 216,

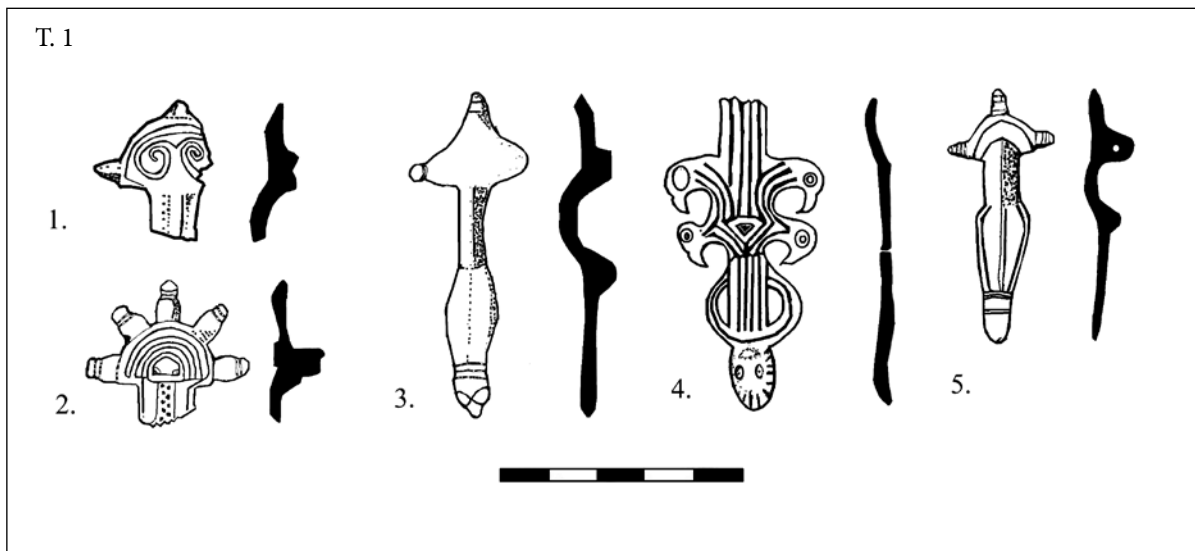

Tabla 1. Fibule seobe naroda u fundusu Gradskog muzeja Vinkovci (crtež: A. Rapan Papeša)

(1. Fibula iz Mrzovića; 2. Fibula iz Ostrova; 3. Fibula iz Nuštra; 4. Fibula iz Tordinaca; 5. Fibula iz Vinkovaca)

| 9

Sl. 1. Fibule seobe naroda u fundusu Gradskog muzeja Vinkovci (foto: I. Sokola)

(1. Fibula iz Nuštra; 2. Fibula iz Mrzovića; 3. Fibula iz Ostrova; 4. Fibula iz Tordinaca; 5. Fibula iz Vinkovaca)

irana u prvu polovicu 6. stoljeća, a luksuznijim primjercima pripada par fibula iz Srpskog Krstura,¹⁴ iz ge-

sl. 32/6; Kovačević 1960, str. 31, sl. 57; Csallany 1961, str. 239 T. CCXIII/4; Seoba 1962, str. 84, sl. 15; Vinski 1972-1973, str. 191, n.71; Mrkobrad 1980, str. 47, T. XXXV/12.

¹⁴ Kovačević 1960, str. 39, sl. 86; Seoba 1962, str. 28; Vinski 1972-1973, str. 191, n.71; Mrkobrad 1980, str. 48, T. XXXV/13.

pidškoga groba datiranog u prvu polovicu 6. stoljeća. Paralele se mogu naći i na prostoru gepidske države u današnjoj Mađarskoj i Rumunjskoj: u grobu 114 na groblju Szolnok-Szanda¹⁵ datiranom u prijelaz između 5. i 6. stoljeća, u slučajnom nalazu iz Szentesa

¹⁵ GGT I., 2002, str. 217, T. 44/114,3.

Sl. 2. Fibule seobe naroda u fundusu Gradskog muzeja Vinkovci – poledina (foto: I. Sokola)
(1. Fibula iz Nuštra; 2. Fibula iz Mrzovića; 3. Fibula iz Ostrova; 4. Fibula iz Tordinaca; 5. Fibula iz Vinkovaca)

– Rákóczi Strasse,¹⁶ datiranom od 530. do 568. godine, potom nalazu iz groba 88 u Kiszomboru¹⁷ (lokalitet se datira od 472. do 620.), trima fibulama iz razorenih grobova na ciglani u Szerb – Nagyszentmiklósu (Sînicolaul Mare)¹⁸ datiranim od 500. do 568. g., fibulama iz naselja u Malomfalvi (Moreşti)¹⁹ datiranim u 6. stoljeće, ali i u paru ostrogotskih fibula s Krima²⁰ datiranom u kraj 5. i početak 6. stoljeća, kao i paru fibula iz langobardskoga groba na lokalitetu Mistřín iz 6. stoljeća.²¹ Riječ je dakle o vrsti fibule koja se susreće na širokom prostoru i traje relativno dugo. Kako ovoj fibuli nije sačuvana noga koja bi omogućila užu i precizniju dataciju, za sada je moramo okvirno smjestiti u prvu polovinu 6. stoljeća.

Trećoj fibuli (sl. 1.3, sl. 2.3) u dostupnoj literaturi nisam uspjela naći izravne paralele, ali radi se nesumnjivo o germanskoj fibuli iz prve polovice 6. stoljeća. Slične fibule nalazimo na groblju Krefeld – Gellep,²² a

pripadaju franačkome kulturnom krugu.

Četvrta fibula (sl. 1.4, sl. 2.4) pravi je kuriozitet u našim okvirima, a pripada slavenskoj ostavštini. Na sačuvanom dijelu noge vidljiva je shematizirana figura roditelje. Paralele joj nalazimo u grobu 3 u Marosgombásu (Gîmbaşu)²³ i u slučajnom nalazu iz Banata,²⁴ datiranim od 568. do 679., u slučajnom nalazu iz Căprioare datiranom u kraj 6. i početak 7. stoljeća,²⁵ u nalazima iz Tiszafüreda,²⁶ Kruja,²⁷ Viničana – Veleša.²⁸

Ovi novi nalazi dobar su povod da se na jednome mjestu objedine i ostali nalazi fibula iz istog razdoblja s vinkovačkog područja, u svrhu dobivanja cjelovitije slike. Kao i u mnogim drugim slučajevima arheoloških nalaza s vinkovačkog područja, prvi je srednjovjekovnu fibulu objavio J. Brunšmid.²⁹ Riječ je o S-fibuli (sl. 3) koja se danas čuva u Arheološkom muzeju u Zagrebu. Srebrna pozlaćena S-fibula izrađena je lijevanjem i ukrašena rovašenjem.³⁰ Složena je od dvije

16 Csallany 1961, str. 66, T. XI/10.

17 Csallany 1961, str. 177, T. CXXXIV/2; A Gepidák, str. 128, kat. no. 101.

18 Csallany 1961, str. 194, T. CCXVI/5, 5a, 7, 7a, 8, 8a.

19 Csallany 1961, T. CCLXX/7; Horedt 1979, str. 144, T. 41/1, 3.

20 Andrasi 2008, str. 42, kat. no. 21, pl. 19.

21 Werner 1962, str. 68, T.27/10, 11.

22 Müller, Steuer 2000, str. 151, Abb. 147.

23 Csallany 1961, str. 197, T. CCXLIII/5, 6; Chausidis 2005, T. VII/14.

24 Csallany 1961, str. 196, T. CCXL/2.

25 Teodor, Chiriac 2005-2006, str. 241, Fig. 2.

26 Chausidis 2005, T. VII/15; Curta 2010, Sl. 1/2.

27 Chausidis 2005, T. VII/16.

28 Chausidis 2005, T. VII/17.

29 Brunšmid 1905, str. 219, Sl. 37.

30 Kovačević 1960, str. 33, sl. 69; Seoba 1962, str. 97, T. 10, 3;

Sl. 3. S-fibula iz Vinkovaca (preuzeto iz Demo 2009)

Sl. 4. Aplikacija u obliku cikade iz okolice Vinkovaca (foto: A. Rapan Papeša)

stilizirane nasuprotno postavljene i međusobno povezane ptičje glave. Ukrašena je geometrijskim ornamentom u tehnici rovašenja. Iako igla nedostaje, na poledini su sačuvani ostaci šarnira i nosača za iglu.³¹ Ovaj je tip J. Werner imenovao *Varpalota 34 /Vinkovci (panonsko-langobardski tip)* i datirao je u prvu polovicu 6. st. Prema novijim i preciznijim obradama pripada sjevernodunavsko-panonskoj prijelaznoj fazi, koja se datira u vrijeme od 540. do 560. godine.³²

Langobardski sloj u zaštitnim arheološkim istraživanjima na području Vinkovaca do sada nije otkriven. Štoviše, nema ni nalaza koji bi se mogli povezati s ovim germanskim narodom, osim već spomenute S-fibule, karakteristične za žensku langobardsku nošnju. No kako je riječ o predmetu za koji nema točnog podatka nalaza,³³ i pitanje njegovog smještanja u Vinkovce mora ostati otvoreno. Sadašnje stanje istraživanja svjedoči da se Langobardi nisu duže vrijeme zadržavali u Cibalama, a prihvatimo li tezu da

se razvoj S-fibula odvija neovisno o Langobardima,³⁴ odnosno da oni ovaj tip fibula preuzimaju kao omiljeni, možemo reći da na vinkovačkom prostoru za sada nema dokaza o langobardskoj dominaciji. Samim time, nositeljem ove fibule možemo smatrati i nekog Gepida, odnosno Gepidanku, prisutnost kojih je u Vinkovcima dokazana višekratno.

Slijedi objava gepidske fibule (T. 1.5.) koja je u Gradski muzej Vinkovci dospjela kao dio zbirke nadšumara M. Medvedovića.³⁵ Prvi je objavljuje Z. Vinski,³⁶ a poslije je višestruko publicirana.³⁷ Riječ je o brončanoj lijevanoj fibuli (sl. 1.5, sl. 2.5). Na polukružnoj glavi ima tri dvostruko profilirana dugmeta. Luk je kratak i lagano izdignut, s tankim rebrom po sredini. Noga je duguljasta, deltoidna, s profilacijom, bez ukrasa na kraju noge. Ukrašena je jednostavnim rovašenim ornamentom u obliku jednog polukruga na glavi i

Mrkobrad 1980, str. 63, T. L, 8; Bojčić 1984, str. 214; GHA 1987, str. 230, Abb. V, 20; Demo 2009, str. 140, kat. no. 447.

31 Simoni 1993, str. 182, kat. no. 266.

32 Milavec 2007, str. 337.

33 Brunšmid 1905, str. 219, kaže da ga je "kupio od zlatara u Vinkovcima".

34 Milavec 2007, str. 341.

35 Zbirka je inicijalna za osnivanje Muzeja 1946. godine. Podatak o podrijetlu ovog nalaza donosi S. Dimitrijević (1979, 190), no u *Popisu zbirke Mate i Helene Medvedović* ova fibula nije navedena.

36 Vinski 1957a, str. 31, T. XX, sl. 76.

37 Kovačević 1960, str. 33, sl. 69; Seoba 1962, str. 97, sl. 1; Dimitrijević 1979, str. 190, T. 27:1; Mrkobrad 1980, str. 48, T. XXXV,10; Bojčić 1984, str. 214; Vinkovci 1997, str. 151, kat. no. 317; Rapan Papeša 2009, str. 139, kat. no. 443.

Sl. 5. Srebrna fibula u obliku cikade (foto: H. Vulić)

triju linija na nozi. Na glatkoj poledini očuvan je dio nosača osovine spiralnog mehanizma za kopčanje i dio nosača igle. Dužina fibule je 54,44 mm, a najveća širina 23,13 mm. Već je Vinski ustvrdio da za ovu fibulu nema paralela; razlog tome leži u prilično lošem i dijelom netočnom crtežu, koji se i poslije reproducirao. Naime, ovaj tip fibule, ali izrađen od srebra može se naći na lokalitetu Magyartés,³⁸ datiranom od 530. do 568. g., a slične u Bökeny – Mindszentu.³⁹ Iako ovaj jednostavniji tip fibule nije čest, može se povezati s gepidskom prisutnosti u Vinkovcima, a uz ostale jednostavnije oblike gepidskog nakita i funkcionalnih dijelova odjeće⁴⁰ uklapa se u poznatu sliku Cibala iz prve polovice 6. stoljeća.

Posljednja objava odnosi se na apliku u obliku cikade,⁴¹ koja doduše nije fibula, ali se može vezati uz isti vremenski horizont. Dužina joj je 30 mm, najveća širina 15,3 mm, a debljina 5 mm. Tijelo cikade naglašeno je plitkim urezima, a glava je od tijela razdvojena dubljom linijom. Krila su mala i blago proširena, a glava je oblikovana s puno detalja. S donje strane sačuvan je izboj kojim je aplika pričvršćivana na podlogu. Riječ je o slučajnom nalazu, u privatnom posjedu. Bez arheološkog konteksta i okolnosti nalaza teže ju je atribuirati, ali na osnovi stilsko-tipološke ana-

lize datira se u kraj 4. ili početak 5. stoljeća. Njezin je nosilac, bilo da je Rimljanin ili, što je puno izglednije, barbarin, plaćenik u rimskoj vojsci, svakako poznavao njezino značenje, te ju je, u tim nesigurnim vremenima, koristio kao amulet.

Za vrijeme pisanja ovog rada došli smo do spoznaje o još jednoj fibuli iz vremena seobe naroda. Riječ je o srebrnoj fibuli u obliku cikade iz okolice Nuštra, koju ovaj put donosimo samo fotografijom (sl. 5). Nalaz potvrđuje fluktuaciju stanovništva u vinkovačkom kraju u ranom srednjem vijeku.

Niz novih nalaza fibula iz vremena seobe naroda na vinkovačkom području govori u prilog kontinuitetu života na prostoru cibalitanskog agera i nakon propasti organizirane rimske vladavine. Novootkrivene fibule vezane su uz prostor sjeverno od Vinkovaca, konkretno uz tok rijeke Vuke, odnosno odvojak rimske ceste koja je od Murse (Osijeka) preko Bobote, Pačetina i Nuštra išla do Cibala (Vinkovaca).⁴² Područje uz Vuku (*Ulca*) u antičkim je izvorima zabilježeno i kao mjesto borbe između Gepida i Istočnih Gota u veljači 489. godine,⁴³ iako do sada nije ubicirano točno mjesto ovih borbi. U svakom slučaju, novi nalazi sugeriraju nastavak života na ovim prostorima krajem 5. i u prvoj polovici 6. stoljeća, a upotpunjeni starijim nalazima otvaraju nove mogućnosti istraživanja.

38 Csallany 1961, str. 41, T. CVI/7 i CIX/5.

39 Hampel 1905, fig. 798.

40 Rapan Papeša 2011, str. 15.

41 Rapan Papeša 2010, str. 8.

42 Gračanin 2010, str. 24, prema antičkim itinerarima.

43 Andrić 2003, str. 297; Gračanin 2007, str. 16-17.

KRATICE

AV	Arheološki vestnik, Ljubljana
FAI	Fontes Archaeologiae Iugoslaviae
Izdanja HAD	Izdanja Hrvatskog arheološkog društva
SHP	Starohrvatska prosvjeta, Split
Sslav	Scrinia Slavonica, Slavonski Brod
VAMZ	Vjesnik arheološkog muzeja Zagreb
VHAD	Vjesnik hrvatskog arheološkog društva, Zagreb

LITERATURA

A Gepidák 1999

A Gepidák. *Kora középkori germán királyság az Alföldön.*, katalog izložbe, Gyula 1999.

Andrasi 2008

J. Andrasi, *The Berthier-Delagarde Collection of Crimean Jewellery in the British Museum and Related Material* (British Museum Research Publication), London 2008.

Andrić 2003

S. Andrić, *Južna Panonija u doba ostrogotske prevlasti*, Kolo – časopis Matice hrvatske 13 (2003), 291-311.

Bojčić 1984

Z. Bojčić, *Pregled istraživanja i rasprostranjenosti ranosrednjovjekovnih arheoloških nalaza u Istočnoj Slavoniji i Baranji*, Izdanja HAD-a sv. 9, Zagreb 1984, 211-222.

Brunšmid 1895

J. Brunšmid, *Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije*, VAMZ, vol. 1, Zagreb 1895, p. 148-183.

Brunšmid 1905

J. Brunšmid, *Starine ranijega srednjeg vijeka iz Hrvatske i Slavonije*, VHAD, n.s. sv. VIII, Zagreb 1905, 208-220.

Csallány 1961

D. Csallány, *Archäologische Denkmäler der Gepiden im Mitteldonaubecken (454-568 u. Z.)*, Budapest 1961.

Curta 2010

F. Curta, *Etnicitet u ranosrednjovjekovnoj arheologiji: Primjer ranoslavenskih nalaza u jadranskoj regiji*, SHP37/2010, Split 2010, 17-50

Čausidis 2005

N. Čausidis, *Poganska religija Slavena u svjetlu ranosrednjovjekovnih materijalnih nalaza s područja Balkana*, Histria Antiqua 13, Pula 2005, 437-456.

Demo 2009

Ž. Demo, *Kataloška jedinica 447*, u: *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije*, katalog izložbe (ed.: B. Biškupić), Zagreb 2009.

Dimitrijević 1979

S. Dimitrijević, *Arheološka topografija i izbor arheoloških nalaza s vinkovačkog tla*, u: *Corolla memoriae Iosepho Brunšmid dicata*, Izdanja HAD-a 4, Vinkovci 1979, 133-200.

GHA 1987

Germanen, Hunnen und Awaren, Schätze der Völkerwanderungszeit, Katalog izložbe, (ed. W. Pülhorn), Nürnberg 1987

GGT 2002

I. Bóna, M. Nagy, *Gepidische Gräberfelder am Theissgebiet I.*, Monumenta Germanorum Archaeologica Hungariae, Vol. 1, Monumenta Gepidica, Budapest 2002.

Gračanin 2007

H. Gračanin, *Gepidi, Heruli, Langobardi i Južna Panonija*, SSlav 7 (2007), Slavonski Brod 2007, 7-64.

Gračanin 2010

H. Gračanin, *Rimske prometnice i komunikacije u kasnoantičkoj južnoj Panoniji*, SSlav 10, Slavonski Brod 2010, 9-69.

Hampel 1905

J. Hampel, *Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn I-III*, Braunschweig 1905.

Horedt 1979

K. Horedt, *Morești. Grabungen in einer vor- und frühgeschichtlichen Siedlung in Siebenbürgen*, Bonn 1979.

Kovačević 1960.

J. Kovačević, *Arheologija i historija varvarske kolonizacije južnoslovenskih oblasti od početka IV do kraja VII veka*, Posebna izdanja Vojvođanskog muzeja II, Novi Sad 1960.

Milavec 2007

T. Milavec, *Prispevek h kronologiji S-fibul v Sloveniji*, AV 58, Ljubljana 2007, 333-355.

Mrkobrad 1980

D. Mrkobrad, *Arheološki nalazi seobe naroda u Jugoslaviji*, FAI III, Monografije 6, Beograd 1980.

Müller, Steuer 2000

R. Müller, H. Steuer, *Fibel und Fibeltracht*, Reallexion der Germanischen Altertumskunde, Berlin 2000.

ORDS 2001

Od Rimljanov do Slovanov, III. Predmeti (ed.: P. Bittenc, T. Knific), katalog izložbe, Ljubljana 2001.

Rapan Papeša 2009

A. Rapan Papeša, *Kataloška jedinica 443*, u: *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije*, katalog izložbe (ed.: B. Biškupić), Zagreb 2009.

Rapan Papeša 2010

A. Rapan Papeša, *Razmatranja uz jedan novi nalaza iz Vinkovaca*, SHP 37/2010, Split 2010, 7-15.

Rapan Papeša 2011

A. Rapan Papeša, *Sahranjivanje unutar granica antičkih Cibala*, SHP 38/2011, Split 2011, 7-57.

Seoba 1962

D. Dimitrijević, J. Kovačević, Z. Vinski, *Seoba naroda – arheološki nalazi Jugoslavenskog Podunavlja* (katalog izložbe), Zemun 1962.

Simoni 1989

K. Simoni, *Funde aus der Völkerwandlerungszeit in den Sammlungen des Archäologischen Museums in Zagreb*, VAMZ 3.s. XXII, Zagreb 1989, 107-134.

Teodor, Chiriac 2006

D. Teodor, C. Chiriac, *Noi fibule digitate din Dobrogea*, Peuce, s.n. III-IV 2005-2006, Tulcea 2006, 241-250.

Vinkovci 1999

Vinkovci u svijetu arheologije (ed. S. Jozić), Katalog izložbe, Vinkovci 1999.

Vinski 1957

Z. Vinski, *Arheološki spomenici Velike seobe naroda u srijemu*, Situla 2, Ljubljana 1957.

Vinski 1973

Z. Vinski, *O rovašenim fibulama Ostrogota i Tirinžana povodom rijetkog tirinškog nalaza u Saloni*, VAMZ 3.s. 6-7, Zagreb 1972.-73, 177-216.

Werner 1962

J. Werner, *Die Langobarde in Pannonien. Beiträge zur Kenntnis der langobardischen Bodenfunde vor 568*, München 1962.

Fibulae from the Migration Period in the Vinkovci Area

Key words: *fibulae, Gepids, Vinkovci area, Migration Period*

THIS WORK focuses on four new acquisitions in the mediaeval archaeological collection of the City Museum Vinkovci. It also reinterprets three already known fibulae from the Migration Period that were discovered in the surroundings of Vinkovci. All seven exemplars are surface finds discovered by chance and without an archaeological context, but originating from Roman sites.

1. Cast bronze bow fibula, whole, missing the pin. At the semi-circular somewhat triangular head it has two preserved decorative knobs, while the third one is missing. The arc is short and slightly raised. The foot is elongated, rhomboid and has a bud-shaped profile at the end. The fibula is smooth with no ornamentation. At the back, the holder of the axle and the axle of a spiral fastening mechanism are preserved. The catchplate is also preserved. East Germanic fibula from the 5th to 6th century. Surroundings of Nuštar (T. 1.3.)

2. Head and part of the arch of a cast silver bow fibula, with partially preserved gilding. A single, but entirely preserved knob is preserved at the semi-circular head, while the central part is slightly damaged above the base. Only the beginning (short) of the arch with a rib in the middle is preserved. The head is decorated in the notching technique with two oppositely placed spiral tendrils and a triangle between them. Part of the holder of the spiral fastening mechanism is preserved on the flat and smooth back. Gepidic fibula, late 5th and early 6th century. Surroundings of Mrzović. (T. 1.1.)

3. Head and part of the arch of a cast silver bow fibula. There are five decorative knobs at the semi-circular head. Only the beginning (short) of the arch with a rib in the middle is preserved. The rib is decorated with triangles that are placed opposite to each other and made in the *niello* technique. The head is decorated with notched semi-circles. At the beginning of the arch is a bezel setting for the (lost) almandine. On the flat and smooth back are preserved the axle holder, part of the axle, three coils and part of the chord. Gepidic fibula, 6th century. Surroundings of Tordinci. (T. 1.2.)

4. Part of a cast bow fibula, made of bronze and silver alloy. The straight foot ends in a curved shape with a schematized image of a face. Further, there is a semi-circular expansion in shape of a lyre on both sides, on the plate of the foot are two pairs of symmetrical bird protomes. The decoration is straight-lined. The fibula belongs to type Werner I-C. Slavic fibula, 6th -7th century Surroundings of Ostrovo. (T. 1.4.)

The first fibula is a simple undecorated bronze fibula with a rhomboid foot, a type worn by Eastern Germanic people. These fibulae represent, so to speak, a transitional form between bow fibulae, made of embossed sheet, and cast bow fibulae that are decorated in the notching technique. Such fibulae from other sites are mostly dated to the 5th century. Our exemplar could be associated with the battle between Gepids and Ostrogoths on their way to Italy in the Vuka swampland in 489 AD. It is therefore dated to time at the turn of the 6th century.

Fragments of the gilded silver fibula (nose cat. no. 2) on most sites date to the 6th century. Gilded fibulae decorated with spiral decorations in the notching technique with three or five knobs are common finds in the areas stretching from the Crimea, the Dnieper and Danube river basins to Italy. In this regard, we speak of a type of fibula that is present in an extensive area and spans over a relatively long period of time. As this fibula has no foot which would allow a more precise dating, we must tentatively date it into the first half of the 6th century for now. There were no direct analogies for the third fibula in available literature. However, it is certainly a Germanic fibula from the first half of the 6th century. The fourth fibula belongs to Slavic heritage and its type of foot is dated to the turn of the 7th century. The review of earlier published finds starts with the S-shaped fibula from the Archaeological Museum in Zagreb. J. Werner named this type Varpalota 34/ Vinkovci (Pannonian-Lombardic type) and dated it to the first half of the 6th century. According to recent and more precise research it belongs to the north-Danubian-Pannonian transition phase that covered the period from 540 to 560 AD. The current

stage of research reveals that Lombards did not remain in Cibalae for a longer period of time. If we accept the thesis that the development of S-fibulae took place independently of the Lombards, respectively that they took over this type of fibula as their favourite one, than we can say that so far there is no evidence of Lombard domination in the Vinkovci area. Further, we have the fibula (T. 1.5.) that Z. Vinski published first and was later published several times. It is a cast bronze fibula. On the semi-circular head are three double-profiled knobs. The arch is short and slightly raised and has a thin rib in the middle. The foot is elongated, deltoid and has a profile without decoration at the end of the foot. It is decorated with simple notched ornamentation in shape of one semi-circle at the head and three lines at the foot. Part of the axle holder of the spiral fastening mechanism as well as the catch-plate are preserved on the smooth back. Vinski already stated that this fibula does not have an analogy- the reason for this is its pretty bad and partially false drawing that was also later reproduced. Namely, such silver fibulae were discovered at site Magyartés and dated to the time between 530 and 568 AD. A similar one was found in Bökeny – Mindszent. Although this type of fibula is not common, it can be linked to the presence of Gepids in Vinkovci and fits, along with other simpler forms of Gepidic jewellery and functional parts of clothes, into the known picture of Cibalae in the first half of the 6th century. The last publication refers to the cicada-shaped appliqué that in fact is not a fibula, but can be associated with this time horizon. It is 30 mm long and 5 mm thick, its maximum width is 15, 3 mm. The body of the cicada is emphasized by shallow

cuts, whereas the head is divided from the body by a deeper line. The wings are small and slightly spread, the head features many details. On the back is a preserved bulge by which the appliqué was attached to the material. It is a chance find and in private property. Without archaeological context, i.e. the circumstances of the discovery, it is more difficult to attribute it. Nevertheless, based on the analysis of style and type, it can be dated to the late 4th or early 5th century. The person wearing it, either a Roman or, more likely, a barbarian- mercenary in the Roman Army, was certainly familiar with its meaning and used it as an amulet in these uncertain times. While writing this work, we became aware of another fibula from the Migration Period. It is a silver cicada-shaped fibula from the surroundings of Nuštar, which is provided here only with a picture. A series of new finds of fibulae from the Migration Period in the Vinkovci area speaks for the continuity of life in the area of the Cibalae ager even after the collapse of the organized Roman rule. The recently discovered fibulae are related to the area north of Vinkovci, precisely to the area along the Vuka River, i.e. the branch of the Roman road leading from Mursa (Osijek) through Bobota, Pačetin and Nuštar to Cibalae (Vinkovci). The area along the Vuka River (*Ulca*) is noted in ancient sources as the setting of the battle between the Gepids and Ostrogoths in February 489 AD, despite the fact that the location of this battle could not be exactly located so far. In any case, these new finds indicate to a continuity of life in this region at the end of the 5th and in the first half of the 6th century, and, complemented with earlier finds, open new opportunities for research.

